

ELEMENTE DEFINITORII PRIVIND SPECIFICUL DREPTULUI LA MUNCĂ AL CONDAMNAȚILOR ÎN SISTEMUL PENITENCIAR AL REPUBLICII MOLDOVA

**Mazniuc Diana - Studentă USM, Facultatea „Drept”, grupa 1602 Membra
Forumului Studenților antitortură din cadrul Oficiului Avocatului Poporului**

**Zubco Alexandru - Șeful Direcției, Direcția prevenirea torturii din cadrul
Oficiului Avocatului Poporului; expert al proiectului finanțat de Uniunea Europeană
„Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii”,
implementat de Institutul pentru Democrație;**

CZU 343.8

In articol, autorii descriu elementele caracteristice ale dreptului la muncă realizat de condamnați în instituțiile penitenciare din Republica Moldova. Studiul cuprinde argumente privind necesitatea asigurării dreptului la muncă în locurile privative de libertate, precum și provocările întâmpinate de sistemul penitenciar în asigurarea acestuia. Articolul cuprinde datele relevante și reale din sistemul penitenciar.

Acest articol a fost pregătit în cadrul proiectului finanțat de Uniunea Europeană „Toți împreună spunem NU torturii în Moldova: societatea civilă împotriva torturii”. Părerile expuse în acest articol nu prezintă neapărat și parerea Uniunii Europene.

Cuvinte cheie: sistemul penitenciar al Republicii Moldova, condamnați, muncă neremunerată, instituții penitenciare, administrația națională a penitenciarelor, codul penal, statutul executării pedepsei pentru condamnați, CEDO, drepturile omului, dreptul la muncă.

В статье авторы описывают характерные элементы права на труд, осуществляемого осужденными в пенитенциарных учреждениях Республики Молдова. В исследовании приводятся аргументы относительно необходимости обеспечения права на работу в местах лишения свободы, а также проблем, с которыми сталкивается тюремная система при его обеспечении. Статья содержит актуальные и реальные данные из пенитенциарной системы.

Данная статья финансируется Европейским Союзом в рамках EIDHR. Мнения, выраженные в статье, не обязательно отражают точку зрения Европейского Союза.

Ключевые слова: пенитенциарная система Республики Молдова, осужденные, неоплачиваемый труд, пенитенциарные учреждения, Национальная пенитенциарная администрация, Уголовный кодекс, срок исполнения приговора для осужденных, ЕСПЧ, права человека, право на труд.

In the article, the authors describe the characteristic elements of the right to work carried out by convicts in the penitentiary institutions of the Republic of Moldova. The study includes arguments regarding the need to ensure the right to work in places deprived of liberty, as well as the challenges faced by the prison system in ensuring it. The article contains relevant and real data from the prison system.

This article is funded by the European Union (European Instrument for Democracy and Human Rights). Opinions expressed in the article do not necessarily represent those of the European Union.

Keywords: penitentiary system of the Republic of Moldova, convicted, unpaid work, penitentiary institutions, national penitentiary administration, penal code, statute of execution of the sentence for convicted persons, ECHR, human rights, right to work.

Potrivit concepției execuțional-penale, sistemul penitenciar al Republicii Moldova asigură executarea pedepselor penale privative de libertate. De altfel, administrația instituțiilor penitenciare are sarcina de a asigura respectarea drepturilor fundamentale ale omului, conformarea asupra principiilor de umanism, echitate, egalitate, imparțialitate, nediscriminare, de aplicare rațională a mijloacelor de corijare a condamnaților, rezultând ca efect, prin strictețea acțiunii - respectarea legii, „sub exemplu de exemplu” sau prin inacțiune, cum ar fi: depășirea atribuțiilor de serviciu. Valorile citate sunt stabilite de Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția ONU împotriva torturii, Regulile ONU Nelson Mandela, Regulile penitenciare europene, Convenția europeană a Drepturilor Omului, practica Curții Europene a Drepturilor Omului, Constituția Republicii Moldova, Codul penal al Republicii Moldova, Codul de executare al Republicii Moldova, Statul executării pedepsei de către condamnați, Strategiei de dezvoltare a sistemului penitenciar pentru anii 2016-2020, etc.

Prezentul studiu nu se va axa asupra dificultății antrenării în serviciul administrației penitenciare și nici asupra numărului insuficient de personal din cadrul fiecărui penitenciar din Republica Moldova, situație pe care, însă, autorul o consideră relevantă calității acestui serviciu public, ci asupra indiscutabilelor responsabilități în ceea ce privește respectarea drepturilor condamnaților, în deplinul complex al acestora, asupra principiilor tratării umane a persoanelor aflate în curs de resocializare, de reîncadrare în adevăratele relații comunitare, astfel încât, perioadei de lipsire a dreptului la libertate îi revine răspunderea pentru formarea unui „om pregătit” realităților obiective, unui „om conjugabil” ordinii publice și intereselor naționale.

Perspectiva celor enunțate acceptă instituția recidivei inclusiv ca pe o eroare instituțională, poziție aliată și scopului urmărit de pedeapsa penală prevăzută în Codul penal „restabilirea echității sociale, corectarea și resocializarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, atât din partea condamnaților, cât și din partea altor persoane.”

Maniera de introducere face referire la importanța sesizării de către angajații instituțiilor

penitenciare a atribuțiilor revenite, dar și vocalizarea unui subiect care tinde să fie apreciat și de ceilalți membrii ai comunității, neafilați în conflict cu legea, despre continuitatea acestui gând ne vom reîntoarce explicând de ce dreptul la muncă al condamnaților devine tangibil și de după penitenciar.

Istoric analizând, deținuții erau priviți asemenea unor instrumente utile pentru efectuarea unor munci obștești mai puțin realizate de către populația civilă, adesea cu un grad sporit de pericolozitate. În mod special, perioada totalitaristă apela la echivalentul: „muncă = remediu de corectare a comportamentului”. Ulterior, pe măsura modificărilor economice, a viziunilor politice, a criticilor sociale, s-au statuat principiile democratice, iar în domeniul prestării muncii de către condamnați, acceptându-se retribuția, pensia, absorbirea din termenul pedepsei privative.

În acest sens, enunțăm alin. (1) art. 253 din Codul de executare, care prevede că „...*condamnatul poate fi antrenat la muncă ținându-se seama de starea lui fizică și psihică constatată de către medic*” alăturat Statutului executării pedepsei de către condamnați, care dispune „...*decizia privind [...] antrenarea în muncă și instruirea în producție este luată de comisia instituției, condusă de șeful subunității sau de unul dintre adjuncții acestuia. În componența comisiei se includ reprezentanți ai serviciilor: operativ, de regim intern, de supraveghere, special, de educație, medical, de producție etc. Decizia comisiei este legalizată prin ordinul șefului instituției. La repartizare se iau în considerare particularitățile fiecărui individ al contingentului special: sexul, vârsta, caracterul și gradul de pericolozitate socială ale crimei săvârșite, antecedentele penale sau lipsa acestora, personalitatea condamnatului, confesiunea lui.*” Altfel spus, angajarea în câmpul muncii poate fi realizabilă doar dacă ambii actori sunt disponibili să o facă, beneficiarul-condamnat să dorească și să dispună de abilitățile fizice și psihice respective, iar instituția penitenciară să aibă condițiile relevante de muncă acestuia. Pe de altă parte, tabloul complet ce cuprinde dreptul la muncă prevede inclusiv obligația de a avea o atitudine grijulie față de avuția instituției, de a avea o atitudine conștiincioasă față de muncă și de studii, prezentate a fi corelative atitudinii personalului din cadrul

penitenciarului care trebuie „să asigure studiile, instruirea profesională și munca, precum și alte forme oportune și aplicabile de asistență, inclusiv cele cu caracter recuperativ, moral, spiritual, social, medical și sportiv. Toate programele, activitățile și serviciile date trebuie să fie asigurate în raport cu necesitățile individuale de tratament al deținuților”, remarcă a Regulilor Nelson Mandela.

Regimul zilei în instituția penitenciară face să înrădăcineze practica muncii în rândurile condamnaților, *în fiecare instituție se stabilește un regim al zilei strict reglementat, luându-se în considerație specificul muncii în grupuri de condamnați cu o anumită componență, anotimpul, condițiile locale și alte circumstanțe concrete, acesta cuprinde: ora deșteptării, toaleta de dimineață, exerciții de înviorare, orele de masă, repartizarea pe sectoarele de muncă, orele de lucru și de studii, orele destinate măsurilor educative și sportive etc. Totodată, sunt prevăzute ore de somn neîntrerupt și timp liber condamnaților.* La modul practic, organizarea activității respective presupune că la ora stabilită de regimul zilei condamnații se aliniază pe detașamente și brigăzi în locurile destinate acestui scop, pentru a pleca la lucru. În timpul acesta se controlează numărul și exteriorul lor. Șefii instituțiilor determină modul de comportare a condamnaților la obiectele de producție care prevede sosirea condamnaților la obiecte în coloană, instructajul lor de către șefii de ateliere sau maștri, efectuarea bilanțului muncii, ordinea de predare a locurilor de muncă etc. De asemenea, se va menționa că instrumentele utilizate producerii sunt marcate și ținute într-o evidență strictă sub format de registru, astfel încât să se facă imposibilă însușirea acestora, utilizarea într-o destinație neconformă.

Un aspect important rămân a fi regulile de securitate în domeniul muncii, unde autoritatea penitenciară are misiunea să asigure fiecărui condamnat siguranța fizică, prin anunțarea referitoare condițiilor de muncă, specificului acesteia, necesitatea unui grad de calificare.

Anumite grupuri vulnerabile, precum persoanele cu grad de invaliditate I și II, bărbații care au depășit vârsta de 60 de ani, femeile care au depășit vârsta de 55 de ani, sunt antrenați în muncă

doar la dorința manifestată, iar minorii nu sunt obligați să presteze muncă de producție, dar pot fi antrenați la lucrările de îngrijire a încăperilor în care sunt deținuți.

În desfășurarea subiectului vom introduce prevederile art. 254 Cod de executare *„...în funcție de categoria penitenciarului și regimul de detenție, condamnații sunt antrenați în munci remunerate în penitenciare sau în afara acestora, în sectoarele, atelierele de producere sau gospodăriile auxiliare ale penitenciarelor, în lucrările de deservire a instituțiilor penitenciare, la întreprinderile din cadrul sistemului penitenciar, precum și la alte persoane fizice sau juridice indiferent de forma de proprietate”*, aspectul coroborează cu măsura de escortare în cazul spațiilor de muncă din afara instituției penitenciare, cu sau fără însoțirea supravegherii, pentru ultima opțiune în categorie de excepție dreptul de a se deplasa fără escortă sau însoțire în afara instituției se acordă condamnatului prin decizia motivată a șefului instituției. Înainte de eliberarea permisului, deținutului i se notifică contra semnătură regulile și normele de conduită a condamnatului, căruia i s-a permis deplasarea fără escortă sau însoțire în afara coloniei. Deplasarea fără escortă i se permite condamnatului numai în orele și pe itinerarul indicate în permis. Ora plecării condamnatului și revenirea în zona locativă este reglementată de foaia de repartizare a condamnatului la muncă. În unele cazuri, în funcție de specificul muncii executate, condamnatului i se eliberează permis de ieșire din instituție la orice oră de zi și noapte. În caz de încălcare a regulilor de conduită, condamnatul prin decizia șefului de colonie, este privat de dreptul de deplasare fără escortă sau însoțire și tras la răspundere disciplinară. Dreptul de deplasare fără escortă sau însoțire este anulat și în cazul schimbării specificului muncii condamnatului. În aceste situații permisele de deplasare se retrag.

Următorul element constitutiv, retribuția, despică munca prestată de către condamnați în: neremunerată - lucrări de îngrijire și de amenajare ale penitenciarului și ale teritoriului, de îmbunătățire a condițiilor de trai și medico-sanitare de deținere; remunerată, denumită și de producție, care antrenează subiecți de anumite calificări,

specificându-se în acest compartiment că salariul lunar al condamnăților nu poate fi mai mic decât salariul minim pe țară, de asemenea, acesta se transferă pe contul peculuiului condamnățului, iar la cerere, mijloacele bănești pot fi expediate rudelor. Se atenționează că din salariul condamnățului nu pot fi reținute cheltuielile pentru întreținerea lui în decursul executării pedepsei, inclusiv pentru alimentație, îmbrăcăminte și asistență medicală, cu excepția unui singur caz: „condamnățul poate fi obligat să suporte cheltuielile legate de tratamentul automutilării intenționate.”

Dreptul la concediu, dar și la pensie nu sunt omise nici în asemenea circumstanțe, de altfel, condamnățul în urma a 6 luni consecutive petrecute în muncă, poate beneficia de un concediu neremunerat de 12 zile, respectiv, condamnății care au împlinit vârsta de pensionare și dețin vechimea în muncă fixată de lege, precum și condamnății cu grad de invaliditate, au dreptul la pensie în mărimea stabilită de legislație, administrația penitenciară în acest caz, este ținută să se preocupe de perfectarea documentelor pentru calcularea pensiei, de virarea regulată a acesteia pe contul de peculiu al condamnățului până la momentul eliberării sau până la momentul transferării în alt penitenciar.

Promotorul practicării muncii pe timp de detenție în mod vădit îl prezintă compensarea privilegiată a zilelor de muncă sub formula: pentru munci ordinare – 3 zile de lucru = 4 zile din durata pedepsei; munci în condiții precare – 2 zile de lucru = 3 zile din durata pedepsei. În ambele cazuri formula devine aplicabilă doar în menținerea regimului de deținere, de îndeplinire conștiințioasă a sarcinilor de producție.

Ultimul pasaj se face relevant atâta timp cât se discută despre:

- 6987 de deținuți în penitenciare, calcul efectuat în primul semestru al anului 2019;
- după durata pedepsei: 37,19% din numărul total de condamnăți sunt lipsiți de libertate pentru un termen de la 5-10 ani și alți 18,69% condamnăți sunt privați de libertate pentru un termen de la 10-15 ani;
- 2122 de condamnăți au vârstă cuprinsă între 30-40 ani, adică apți de muncă;
- existența planului individualizat, a compartimentelor de educație prin muncă, a progra-

melor culturale, a școlilor profesionale deschise în a ghida condamnății spre o viață social activă;

- argumente științifice, psihologice care demonstrează că munca este un mijloc eficient pentru reîncadrarea în ordinea socială a condamnățului, creându-i, atât ocupație pe timp de zi, cât și posibilitate de a descoperi noi aptitudini, ambele conlucrând cu evitarea conflictelor dintre condamnăți, a ulterioarelor ierarhii neformale, a stărilor depresive. Munca se consideră o „terapie” a sufletului, unde emoțiile negative nu-și au loc, fiind depășite de caracterele creative;

- majoritatea deținuților, se confruntă cu probleme de rutină, de incapacitate de adaptare, disconfort psihologic, trăire de inutilitate, toate predispuse în a găsi alternative, inclusiv, posibilități de încadrare în câmpul muncii;

- posibilitatea antrenării în câmpul muncii pe timp de detenție oferă surse de întreținere și de după ispășire, astfel încât deținutul își poate asigura situația financiară, fiind prevenită ruptura dintre realități.

Conformându-se și principiilor marcate în Regulile Nelson Mandela, munca deținuților nu poate avea un caracter torturant, nu poate îmbrăca forma unei robii, nu poate fi utilizată în deservirea sau în beneficiul unui angajat al penitenciarului, prezintă o oportunitate de întreținere, de obținere a unui câștig efectiv necesar existenței și de după eliberare, este un mijloc sesizabil de resocializare, conține în sine întregul mecanism de protecție în ceea ce ține accidente de muncă, boli profesionale.

Cu scop exemplificativ, potrivit Raportului de bilanț al activităților penitenciarelor prezentat de Administrația Națională a Penitenciarelor în primul semestru al anului 2019 la muncă remunerată au fost încadrați 838 de condamnăți¹, după cum urmează:

1. Penitenciarul nr. 1 – Taraclia, 58 condamnăți antrenați în munci neremunerate, 48 în munci remunerate;
2. Penitenciarul nr. 2 – Lipcani, 171 condamnăți antrenați în munci neremunerate, 52 în munci remunerate;
3. Penitenciarul nr. 3 – Leova, 65 condamnăți antrenați în munci neremunerate, 97 în munci remunerate;

¹ <http://anp.gov.md/randomrapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant>

4. Penitenciarul nr. 4 – Cricova, 127 condamnați antrenați în munci neremunerate, 106 în munci remunerate;

5. Penitenciarul nr. 5 – Cahul, 47 condamnați antrenați în munci neremunerate, 19 în munci remunerate;

6. Penitenciarul nr. 6 – Soroca, 206 condamnați antrenați în munci remunerate. Pentru deservirea gospodărească au activat 164 deținuți, dintre care 72 de deținuți în condiții nocive. Salariul minim al deținuților încadrați la Î.S. „Instituției OȘC 29/6 Soroca” a constituit 2610 lei lunar;

7. Penitenciarul nr. 7 – Rusca, 224 condamnate antrenate în munci neremunerate, 141 în munci remunerate;

8. Penitenciarul nr. 8 – Bender, examinate 9 cereri de angajare în câmpul muncii (remunerată);

9. Penitenciarul nr. 9 – Pruncul, 123 condamnați antrenați în munci neremunerate, 92 în munci remunerate;

10. Penitenciarul nr. 10 - Goian, 31 condamnați antrenați în munci neremunerate, 10 în munci remunerate;

11. Penitenciarul nr. 11. – Bălți, 100 condamnați antrenați în munci neremunerate, 31 în munci remunerate;

12. Penitenciarul nr. 12 – Bender, 24 condamnați antrenați în munci remunerate;

13. Penitenciarul nr. 13 – Chișinău, 13 condamnați antrenați în munci neremunerate, 61 în munci neremunerate;

14. Penitenciarul nr. 15 – Cricova, la 381 condamnați li s-a aprobat zilele privilegiate de muncă;

15. Penitenciarul nr. 16 – Pruncul, 37 condamnați antrenați în câmpul muncii;

16. Penitenciarul nr. 17 – Rezina, 33 condamnați antrenați în munci neremunerate, 38 în munci remunerate;

17. Penitenciarul nr. 18 – Brănești, 89 condamnați antrenați în munci remunerate, salariul mediu zilnic pentru primul semestru a constituit 153,61 lei.

Observăm că instituțiile penitenciare tind să asigure cota minimă de 10% din efectivul de condamnați stabilită de cadrul legal privind angajarea în câmpul muncii. Aceasta, pe de o parte nu semnifică întocmai asigurarea dreptului la muncă

pentru deținuți, aceștia fiind de cca 7000 persoane. Totuși, prerogativa de a munci este mai mult un drept, decât o obligație, respectiv, pe această notă, nu putem echivoc să pretindem neexecutarea de către instituțiile penitenciare a dreptului la muncă al condamnaților. Un factor pozitiv ar fi tendința de majorare a cenzului de 10% anual, astfel încât să existe o posibilitate reală pentru alți doritori de a munci, în special remunerat.

La fel, enunțăm aptitudinea agenților economici din localitățile unde își au sediul instituțiile penitenciare în a contracta serviciile condamnaților și în același timp majorarea numărului de angajați ai serviciilor pază și escortă pentru asigurarea pazei și escortării condamnaților pe durata exercitării dreptului la muncă în afara instituțiilor penitenciare. Tot aici, reiterăm necesitatea implicării factorilor externi în ceea ce privește antrenarea condamnaților la cursuri de perfecționare a profesiilor noi și accesibile provocărilor actuale, nu doar pentru a asigura dreptul la muncă, dar și pentru a facilita reintegrarea socială a acestora. În aceeași ordine de idei, autorii conchid că executivul ar urma să revină la discuții privind recunoașterea stagiului de muncă deținuților, element ce lipsește în practică și care poate constitui un impediment în realizarea dreptului la muncă.

În același timp, autorii studiului consideră în condițiile actuale, benefic sistemul progresist de executare a pedepsei. Un sistem bazat pe respectarea efectivă a drepturilor, pe un scop al legii penale trăit de deținuți prin resocializare, reeducare, prevenire a fenomenului infracțional, pe un mecanism orientat spre tratare psihologică, unde devierea comportamental-agresivă poate fi remodelată prin exerciții și tehnici constante. Tocmai efectele muncii, garanțiile acesteia, privilegiile orelor de muncă încarcă termenul de detenție cu o realizabilă modificare a personalității, cu o umplere de valori, unde individul care anterior a greșit își poate autosesiza anormalitatea socială, unde regretul sincer îl face să se reconstruiască, să se reintegreze în societate.

Atestarea numărului de tentative de sinucid, dar chiar și de lipsire deliberată de viață, de automutilare, de încăierări între condamnați relevă defecțiunea, atât a sistemului penitenciar, cât și a mediului din afară, cea din urmă în accepțiune de excludere a colaborării cu persoanele aflate în

conflict cu legea, din această perspectivă conlucrarea membrilor comunității la atingerea scopurilor comune în privința calității vieții, siguranței, eliminării criminalității, creșterii calității studiului, a specialiștilor instruiți în spiritul remedierii, se poate ajunge doar cu o interdependență a gestului a fiecăruia dintre noi, cum ar fi:

- accesul liber la justiție, soluționarea efec-tivă, nepărtinitoare a cauzelor - deschisă valorilor sociale, principiilor de moralitate, de pro-deservire a persoanelor, nu și-a mecanismelor de asu-prire, de pedepsire;

- transparența instituțiilor penitenciare gă-site a fi receptivă abordărilor Avocatului Poporu-lui, a subdiviziunilor acestuia, dar și la inițiativele mass-mediei, care vin a oglinda realitățile deți-nerii, atât a evenimentelor culturale din incinta

penitenciarelor, cât și a incidentelor cu caracter negativ;

- predispunerea agenților economici de a-i accepta drept salariați pe condamnați în cuprin-sul integral de drepturi și de obligații, deoarece reticența primilor îngreunează procesul de încad-rare în câmpul muncii, etc.

Astfel, crearea unui mediu aparținător drep-turilor și libertăților umane corespunde într-o manieră logică muncii depuse conștiincios, lipsi-te de atentări și de aserviri.

Percepția că suntem un întreg necutat, ne face să promovăm respectarea celorlalți membri, să credem în continuitatea ordinii și să prevenim dereglările sociale, cum de altfel ne relatează En-rico Ferri „*fiecare societate își are infractorii pe care și-i merită.*”